

τοῦ θυμήσαν τὰ κρίνα καὶ μαυτὸ θυμήθηκε, ὅτι εἶχε δῆ στὸν ὕπνο του νὰ κοιμᾶται καὶ νὰ βρέχεται μὲ κρίνα, ποῦ ἔπεφταν ἀπ' τὸν οὐρανό!

Σὲ λίγο καθῶς προχωροῦσε, θυμήθηκε τὸν σύντροφό του καὶ σκέφθηκε πῶς καὶ ποῦ τὸν ἄφησε. Δὲν μπόρεσε νὰ θυμηθῇ. Βρέθηκε ἀπ' ἔξω ἀπ' τὸ θέατρο. Ἄκουσε μουσικὴ νὰ παίζει καὶ φωνὴ ψηλὴ πριμαντόνας ἔφθασε στὰ αὐτιά του.

Μόλις σκεπτόταν λίγο. Βρισκόταν σὰ βυθισμένος μέσα σὲ λύπη, σὲ ἀπελπισία, χωρὶς τὸν παραμικρὸ θυμό, ἀπ' ἐκεῖνον ποῦ ἔσχιζε τὸ σκοτάδι τῆς ἀπελπισίας σὰν ἀστραπὴ καὶ τοῦ τραγουδοῦσε, τὸν νανούριζε, ἄλλοτε, μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ἐκδικήσεως!

— Ἡ ἐκδίκησι; ἄκουσε τὴ φωνὴ τὴν περγελαστικὴ νὰ τοῦ λέγη.

— Ὅχι ὄχι! ξέρω γὼ τί θὰ κάνω! Ἐνας λυγμὸς τοῦ ἦλθε.

— Γιατὶ κλαίω;

Δὲν ἤθελε νὰ κλαίῃ! Ὅχι! Ἡ ἐκδίκησι; Μὰ ἐκδίκησι θάταν καὶ αὐτὴ! Καὶ μέσα του θαμπὰ αὐτὸ εἶχε γεῖνῃ, γεινόνταν, εἶχε ἀποφασισθῇ. Ἡ

ἐκδίκησι ζητοῦσε κάτι, ζητοῦσε θῦμα καὶ αὐτὸς πιστὸς σαυτῇ, στὴν παρηγορίτρα τῶν μαύρων ἡμερῶν θὰ τῆς προσέφερε θῦμα δὲν θὰ τὴν ἄφινε ἔτσι, χωρὶς θυσία! Θὰ τῆς προσέφερε τὸν ἑαυτό του! Αὐτὸς θύτης καὶ θῦμα!

Καὶ βάδιζε μέσα σένα κῆπο Δημόσιο, σκοτεινόν, ποῦ σὲ κάθε κούνημα τοῦ ἀνέμου τὰ δένδρα τοῦ ἔρριχναν βροχὴ νεροῦ. Ὅταν ἔφθανε στὸ τέλος πάλι ξανάρχιζε τὸν ἴδιο δρόμο μὲ σκοτεινὸ νοῦ. Καὶ μέσα στὸ σκοτάδι κεῖνο τοῦ νοῦ του πιό μαῦρο στεκόταν σὰ φάντασμα ἡ ἀπόφασί του.

— Μὰ τί κάνω; ρώτησε ἑξαφνα. Μὴ φοβοῦμαι; Αὐτὸ μᾶς ἔλειπε!...

Καὶ ἔκανε νὰ γελάσῃ.

Ἐνα κλαδὶ ἔσυρε τὸ βλέμμα του, ἐνός χονδροῦ δένδρου, τεντωμένο σὰ νὰ τὸν προσκαλοῦσε.

Ἐβγαλε τὴ ζώνη του....

Σὲ λίγο ἓνα σῶμα κρεμώταν στὸ κλαδὶ τοῦ χονδροῦ δένδρου καὶ καθῶς ἔμεινε ἀκίνητο ὁ ἄνεμος ἔφερε ἀπὸ μακριὰ ἤχους μουσικῆς θεάτρου καὶ μετὰ πλῆθος χειροκροτημάτων.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ Ν. ΒΟΥΤΥΡΑΣ

ΑΠΟ ΠΑΤΡΩΝ ΜΕΧΡΙΣ ΟΛΥΜΠΙΑΣ*

Περὶ τὴν ἐννάτην ὥραν μεταβαίνω μετὰ τοῦ Γερμανοῦ καὶ τοῦ ὁδηγοῦ εἰς τὸ Μουσεῖον. Τὸ Μουσεῖον, ὡς εἶπον, κτισθὲν δαπάναις τοῦ μακαρίτου Συγγροῦ, ἔχει διαστάσεις οἷας περιποῦ καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Μόλις ἐπάτησα τὴν οὐδὸν τοῦ Μουσείου ἠσθάνθην μυχίαν τινὰ συγκίνησιν, ἐπειδὴ ἀνυπομόνως ἔσπευδον νὰ ἴδω ἐξελισσόμενον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου κόσμον ὅλον ἀρχαίας καὶ μυθικῆς ἱστορίας. Ἀλλ' ἰδίως ὁ πόθος μου νὰ ἀντιληφθῶ ἐξόχον καλλιτέχνη ἀριστοῦργημα θεῖον ἐπηύξανε τὴν συγκίνησίν μου.

Ἡ δροσερὰ αὔρα ἣτις ἐξήρχετο ἐκ τῆς ὑπερυψήλου καὶ εὐρείας στοᾶς τοῦ Μουσείου ἀντιθέτως πρὸς τὸν ἑξωτερικὸν καύσωνα ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῇ ὑπὸ εὐλαβοῦς ἐπισκέπτου ὡς οὐράνιον

δρόσιμα δι' οὗ ὁ αἰθέριος τοῦ Ὀλύμπου κυρίαρχος, τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐδρόσειε καὶ ἀνεκούφιζε τοὺς ἀποτίνοντας πρὸς αὐτὸν τὸν φόρον τοῦ θαυμασμοῦ των. Εὐθὺς ὡς εἰσῆλθον εἰς τὴν εὐρείαν στοᾶν, ἣτις παριστᾷ τὸν κυρίως ναὸν, ἐξελίχθη πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου οἷονεὶ ζῶσα εἰκὼν δύο πραγματικῶν σκηνῶν τῆς μετὰ μυθολογικοῦ πέπλου κεκαλυμμένης ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἡ μὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν κατοχὴν τῆς Πελοποννήσου καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς, ἡ δὲ ἄλλη εἶναι σκηνή, ἣν πολὺ ἠρέσκοντο οἱ ἀρχαῖοι γλύπτει τῆς Ἀττικῆς νὰ παριστῶσιν, εἴτε διότι περιέχει ὅλα τὰ στοιχεῖα εἰς ἃ δύναται νὰ ἐπιχειρῇ πληθὺς δεξιοτήτων καλλιτεχνικῶν, εἴτε διὰ τὸν συμβολισμὸν τῆς παραστάσεως. Ὁ Πausanias ὁμῶς ἀναφέρει ὅτι ἡ σκηνὴ αὕτη παρεστάθη εἰς τὸ Δυτικὸν ἀέτωμα τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἐπειδὴ ἐν

* Ἰδε σελίδα 841.

αὐτῇ σπουδαῖον ὑποδύεται πρόσωπον ὁ προσφυλῆς τῶν Ἀθηνῶν ἥρως, ὁ Θησεύς, τέταρτος τοῦ Πέλοπος ἀπόγονος. Μᾶλλον ὅμως δέον νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ συγγενικὴ αὕτη σχέσις, ἣν ἔχει πρὸς τὸν Πέλοπα ὁ Θησεύς ἐπέχει δευτερεύουσαν σημασίαν ἐν τῇ Κενταυρομαχίᾳ, πρωτεύει δὲ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς, ὅπερ εἶναι σημαντικὸν ἐπὶ μεγάλῃ πλαστικῇ ἐπιστηλίᾳ καὶ πάθους ἐναγωνίου δεκτικόν. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἐξαίρεται ἐν αὐτῇ ἀνδραγαθία ἡρωϊκὴ οἰκεία καὶ πάτριος ἀρετὴ. Κατὰ μῆκος τῆς μεγάλης αἰθούσης ἔχουσι τοποθετηθῇ τὰ ἀνάγλυφα τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ δυτικοῦ αἰετώματος τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, ἔργα τοῦ Ἀλκαμένους καὶ Παιωνίου.

Ἐκ τούτων ὁ μὲν ἀνέγλυφε τὰ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς ὁ δὲ Παιώνιος τὰ τῆς ἀνατολικῆς. Τὰ ἔργα ταῦτα εἶναι ἤδη ἐκτεθειμένα ἐν τῷ Μουσείῳ ὅπως ἔκειντο ἐν τοῖς αἰετώμασι τοῦ ναοῦ. Τινὰ τούτων ἔχουσιν ὑποστῇ τὸ μοιραῖον τοῦ χρόνου κτύπημα, καὶ ἄλλα ἔχουσι πάθει ἀκρωτηριασμὸν ἐκ τῆς πτώσεως αὐτῶν. Ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα διατηροῦσι τὴν ἀρχαιοπρεπὴ μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν σοβαρὰν ἐπιβολὴν μὲ τὰ ὁποῖα ἔχει περικοσμήσει αὐτὰ ἡ γλυφὶς τῶν εἰρημένων καλλιτεχνῶν.

Παριστᾷ δὲ ἡ μὲν ἀνατολικὴ πλευρὰ ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο συμπλεγμάτων τὸν Δία ὄρθιον, ἔχοντα ἥρεμον τὸ οὐράνιον παράστημα, οὗ δεξιὰ μὲν εὐρίσκεται ὁ Οἰνόμαος ἀκέφαλος, ἀριστερὰ δὲ ὁ Πέλοψ ἀγένειος νεανίας, πλήρης ζωηρᾶς καὶ λεπτῆς χάριτος. Παρὰ τῷ Οἰνομάῳ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Στερόπη μετὰ πρῶδῆρους πέπλον, παρὰ δὲ τῷ Πέλοπι ἡ Ἴπποδάμεια, ἡ κόρη τοῦ Οἰνομάου, σύννους ἅτε ἀναλογιζομένη τὸ μέλλον νὰ προκύψῃ τοῦ ἀγῶνος ἀποτελεσμα.

Παρὰ τὰς δύο δὲ ταύτας γυναῖκας παρίσταται τὸ συμπλεγμα τῶν ἵππων ὅπερ μετὰ τῶν καθημένων ἵπποκόμων ρυθμίζει τετηνέντως καὶ ὁμαλῶς τὴν ἡρέμα μεταβαίνουσαν παράστασιν τῶν ὀρθίων πρὸς τοὺς γονυπετεῖς εἰς τὰ ἄκρα τοῦ αἰετώματος κειμένους ποταμούς. Διότι εἰς τὰ πέρατα τοῦ αἰετώματος πρὸς μὲν τὰ δεξιὰ κεῖται ὁ Κλάδεος, ὁ τὰς μεγίστας παρὰ τῶν Ἡλείων μετὰ τὸν Ἀλφειὸν λαμβάνων τιμάς, εἰς δὲ τὰ ἀριστερὰ ὁ Ἀλφειός. Τὸ διαφέρον ἐν

τῇ παραστάσει ἀμφοτέρων τῶν προσώπων τούτων φαίνεται λίαν ἐνεργὸν καὶ σπουδαῖον. Διότι ὁ μὲν Ἀλφειὸς παρίσταται ὑπεγειρόμενος ἐπὶ τοῦ ἀγκῶνος ἵνα παρακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα συμβολίζων τὸ ἡγεμονικὸν μεγαλεῖον τοῦ Οἰνομάου, ὁ δὲ Κλάδεος πλήρης νεανικῆς ὀρμῆς καὶ νεότητος, ὡς ἐκπροσωπῶν τὸν Πέλοπα, ἐγείρεται διὰ τῶν δύο βραχιόνων καὶ παρατηρεῖ μετ' ἀνυπομόνου περιεργίας τὰ πρὸ αὐτοῦ. Ἡ πλευρὰ αὐτῆ τοῦ αἰετώματος ἀπεικονίζει ἐγγώριον ἱστορίαν ἀναγομένην εἰς τὴν κατοχὴν τῆς Πελοποννήσου. Διότι κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἡλείας Οἰνόμαος μαθὼν ὅτι ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ ἐμελλε νὰ τὸν φονεύσῃ ἐκήρυξεν ὅτι θὰ δώσῃ εἰς γάμον τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἴπποδάμειαν εἰς τὸν νικήσοντα αὐτὸν ἀρματηλάτην. Μετὰ τὸν φόνον πολλῶν ὑποψηφίων γαμβρῶν ἀνέλαβε νὰ ἀγωνισθῇ πρὸς αὐτὸν καὶ ὁ Λυδὸς Πέλοψ. Ἀγωνισθεὶς δὲ καὶ νικήσας ἐγένετο ὁ ἰδρυτὴς τοῦ τῶν Ἀτρειδῶν οἴκου καὶ κυρίαρχος τῆς Πελοποννήσου.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ νίκῃ ταύτῃ τὸ τρόπαιον ἔστησεν ὁ Ἔρως, διότι ὁ Πέλοψ κατορθώσας νὰ τρώσῃ προηγουμένως τὴν καρδίαν τῆς ἡγεμονίδος δι' ἔρωτος, ὑφαρπάξει τὴν νίκην διὰ δόλου, πείθει δηλαδὴ αὐτὴν νὰ δελεάσῃ τὸν Μυρτίλον, τὸν ἡνίοχον τοῦ Οἰνομάου οὕτως ὥστε πρὸ τοῦ ἀγῶνος νὰ ἀφαιρέσῃ οὗτος τοὺς ἥλους τῶν τροχῶν τοῦ ἅρματος. Τούτου δὲ γενομένου, ὁ μὲν Οἰνόμαος, ἀνατραπέντος τοῦ ἅρματος ἐφονεύθη, ὁ δὲ Πέλοψ ἀνεδείχθη νικητῆς.

Ἡ δὲ ἄλλη πλευρὰ παριστᾷ τὴν Κενταυρομαχίαν. Τὴν παράστασιν ταύτην εὐρίσκομεν ἐν τῇ ζωοφόρῳ τοῦ Θησείου, ἐν ταῖς μετώπαις τοῦ Παρθενῶνος καὶ ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἐν Φιγαλείᾳ Ἀπόλλωνος. Ἡ ἐρμηνεία ἣν δίδουσιν εἰς αὐτὴν οἱ σήμερον ἀρχαιολόγοι διαφέρει τῆς τοῦ Πανσανίου. Κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν σημερινῶν ἀρχαιολόγων ἐν τῷ μέσῳ ἵσταται ὁ Ἀπόλλων ὄρθιος ἔχων τὴν δεξιὰν χεῖρα προτεταμένην ἐλατέρωθεν δὲ ὁμᾶς ἐκ τριῶν προσώπων συνάπτει κρατερὰν μάχην. Ἀριστερόθεν ὁ βασιλεὺς τῶν Κενταύρων Εὐρυτίων παρίσταται ἀρπάζων τὴν Δηϊδοδάμειαν πρὸς βοήθειαν τῆς ὁποίας σπεύδει ὁ Πειρίθους, δεξιὰ νεαρὰ κόρη ἀσπαίρει εἰς τοὺς βραχίονας ἄλλου Κενταύρου ἥδη τὴν κεφα-

λὴν πληγέντος διὰ πελέεως ὑπὸ τοῦ Θησέως. Ἐκατέρωθεν τῶν κυρίων τούτων προσώπων ἐξελίσσεται παρομοία σκηνὴ διαμαχομένων ἄλλων, ὧν τὸ ὕψος βαθμηδὸν μειοῦται ἀναλόγως τοῦ ὕψους τοῦ ἁετώματος. Παρ' ἑκατέραν δὲ γωνίαν δύο γυναῖκες ὀκλαδὸν καθήμεναι παρακολουθοῦσι πλήρεις ἀγωνίας καὶ τρόμου τὰς περιπετείας τῆς μάχης, εἰς δὲ τὸ βάθος τῶν γωνιῶν νύμφαι νωχελῶς ἐπηρεισμέναι διατελοῦσιν ἀπαθεῖς πρὸ τῆς δραματικῆς σκηνῆς, ἥτις ἐξελίσσεται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν των.

Τοιαύτη εἶναι ἡ ἱστορία ἣν ἐκτυλίσσουσι τὰ δύο ταῦτα συμπλέγματα ἅτινα ἔργα θεάς ἄξια ἐν τῷ Μουσεῖῳ τῆς Ὀλυμπίας κείμενα παρέχουσιν ἡμῖν ἐναργὴ τεκμήρια τῆς δεξιότητος καὶ καλλιτεχνικῆς ἀξίας δύο μεγάλων τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς τεχνιτῶν, τοῦ Παιωνίου καὶ Ἀλκαμένου.

Εἰς τὸ βάθος τῆς αἰθούσης ἵσταται ἡ Νίκη τοῦ Παιωνίου, ἔργον φαντασιώδους συλλήψεως, καὶ προῖον ἰσχυρᾶς ἀντιλήψεως, ὅπερ ἔστησαν οἱ Μεσσήνιοι εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης ἣν ἤρανο κατὰ τῶν ἀσπόνδων αὐτῶν Λακεδαιμονίων τὸ 424 ἐν Σφακτηρίᾳ, χωρὶς νὰ ἐπιγράψωσι τὸν λόγον τοῦτον, ἀλλ' ἕτερον τὸν κατὰ τῶν Ἀκαρνάνων, παρ' ὧν οὐδὲν κακὸν ἐφοβοῦντο. Ἡ θεὰ παρίσταται καθιπταμένη διὰ μέσου τοῦ αἰθέρος, ἥς ἡ προσέγγις ἐπὶ τὸ ἔδαφος διαφαίνεται ἐν τῇ ἐντέχνῳ τοῦ σώματος κλίσει· στηρίζει δὲ τὸν μὲν δεξιὸν πόδα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, τὸν δὲ ἀριστερὸν μετέωρον εἰσέτι ἔχουσα, ὡς ἐμφαίνεται εἰκονιζομένη ἐν τῷ στυλοβάτῃ, ἔνθα σχεδὸν ἀπεικονίζεται κινουμένη. Ὁ ἄνεμος διαρριπίζων ἐν τῇ πτήσει τὴν μακρὰν αὐτῆς ἐσθῆτα ἀφίνει νὰ ἀντιληφθῶμεν ὅλην τὴν πλαστικότητα τοῦ σώματος αὐτῆς καὶ τὰς ὥραιας πτυχὰς ἃς σχηματίζει ὁ δωρικός πέπλος. Δυστυχῶς τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι ἠκρωτηριασμένον καὶ ἡ αἰθερία τοῦ τεχνίτου πῆσις, ἥτις θὰ διεφαινετο ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἀγάλματος ζωηροτάτη, ἐλαττοῦται ἐπαισθητῶς. Ἀλλὰ παρ' ὅλην τὴν μεγάλην φθορὰν, ἣν ἔχει ὑποστῇ τὸ ἔργον καὶ μάλιστα εἰς τὸ σπουδαιότερον μέρος αὐτοῦ, τὴν κεφαλὴν, ἥς μόνον τὸ ὀπισθεν ὑπολείπεται, δὲν δύναται τις νὰ μὴ θαυμάσῃ τὸν καλλιτεχνικὸν οἶστρον, οὗ ἐμφορούμενος ὁ τεχνίτης κατῳρῶσε νὰ ἐμφανίσῃ μίαν τοσοῦτον ζωντανήν, ἐνθου-

σιώδη καὶ ἔμπουν πραγματικότητα εἰς τὴν Νίκην αὐτοῦ.

Ἀλλὰ τὸ ἔργον ἐκεῖνο ὅπερ μὲ ἐξέπληξεν ἔτι μᾶλλον καὶ μὲ περιέλουσε μὲ ἱερὰν φρικίαν, εὐθύς ὡς ἠτένισα αὐτὸ, εἶναι τοῦ Πραξιτέλους ὁ Ἑρμῆς. Πιθανὸν ὅ θανμασμὸς οὗτος νὰ ὀφείλεται εἰς προκατάρτησιν ζωηρὰν, πιθανὸν νὰ εἶναι προῖον τῆς ἐντυπώσεως, ἣν ἐμποιεῖ εἰς τὸν ἐπισκέπτην τὸ ἐξαισιον ἔργον τοῦ Πραξιτέλους. Καὶ ὁμολογῶ ὅτι αἱ περιγραφαὶ καὶ μάλιστα δεξιῶν καὶ εὐφαντάστων περιηγητῶν εἶναι συνήθως ἀνώτεροι τῆς πραγματικότητος, ἀλλ' ἐν ταῦθα δύναμαι νὰ προσθέσω ὅτι ὅσον καὶ ἂν ἐξημνήσῃ τὸ ἔργον ἡ γραφὴς ἐνθουσιώδους καλλιτέχνου, οὐδέποτε ἡ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ἰδανικὴ σύλληψις θὰ ὑπερβάλῃ τὴν ἐντύπωσιν ἣν ἐμβάλλει τὸ ἔργον ἐκ τῆς πραγματικῆς ἀντιλήψεως. Νομίζει τις ὅτι ὁ Ἑρμῆς δὲν εἶναι ἔργον αἰώνων ἀλλὰ χθεσινὸν μόλις ἐξελθὸν ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ καλλιτέχνου. Τοιαύτη ἀθάνατος θαλερότης ἐπανθεῖ ἐπὶ τοῦ μαρμαροῦ ἥτις ἐνεκολάφθη περιῖπου πρὸ δισχιλίων ἐτῶν. Ἡ μαρμαίρουσα καὶ ἀκτινοβολοῦσα χάρις τῆς μορφῆς τοῦ θεοῦ προσδίδει εἰς τὸ ὅλον ἔκπαγλον καλλονὴν πρὸ τῆς ὁποίας μένουσι κεχνηότες καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπαθεῖς πρὸς τὰ καλλιτεχνικὰ τῆς ἀρχαιότητος ἀριστουργήματα.

Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνευρέθη τῇ 8ῃ Μαΐου 1877 ἐν τοῖς ἔρειπίοις τοῦ Ἡραίου. Εὐτυχῶς διατηρεῖται περίπου ἀκέραιον. Ὁ θεὸς παρίσταται νεανίας ὀρθὸς νωχελῶς στηριζόμενος ἐπὶ κορμοῦ δένδρου, ἐφ' οὗ τὸν μανδύαν ἔχει ἐπιρρίψει. Τὸ σῶμά του, οὗ ὀλόκληρον τὸ βάρος φέρει ἡ δεξιὰ κνήμη, κλίνει ἐπιχαρίτως οὕτως ὥστε νὰ παρέχῃ εἰκόνα ἐναργὴ τῆς πλαστικότητος καὶ εὐκαιμῆς τοῦ θεοῦ. Ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος κάθηται ὁ Διόνυσος ἔχων τὴν μὲν τῶν χειρῶν ἐστηριγμένην ἐπὶ τοῦ Ἑρμοῦ, τὴν δὲ ὑψωμένην μετὰ τάσεως νευρικῆς πρὸς ἀντικείμενον πρὸς ὃ φαίνεται ἀσπαίρων ἐξ ἀνπομονησίας ὀλόκληρον τὸ μικρὸν τοῦ σώματος. Δυστυχῶς ἡ δεξιὰ χεὶρ τοῦ Ἑρμοῦ εἶναι ἠκρωτηριασμένη, πρὸς ἣν παρίσταται ἀτενίζων ὁ Διόνυσος. Καὶ εἰκάζεται συμφώνως πρὸς τὰς νεωτέρας ἀπομμήσεις ὅτι ὁ Ἑρμῆς ἐδείκνυε σταφυλὴν εἰς τὸν Διόνυσον. Ἰδίως αἰσθηθῶν μεγίστην παρέχει ἡ φαινομένη ἀντίθεσις μεταξύ

τῆς ψυχικῆς γαλήνης καὶ μελιχίας ἐκφράσεως τοῦ Ἑρμοῦ πρὸς τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀγωνίαν τοῦ μικροῦ Διονύσου. Ἐκτὸς τῶν σπουδαιοτέρων τούτων εὐρημάτων τῆς Ὀλυμπίας ἐν τῷ μουσεῖῳ αὐτῆς εὐρίσκονται καὶ πλεῖστα ἄλλα ἀντικείμενα, ὧν τὴν περιγραφὴν βλέπει τις ἐν τῷ ὁδηγῷ τοῦ Μουσείου.

Εὐχαριστημένος εἰς ἄκρον ἐκ τῆς ἐπισκέψεως ταύτης ἐπανῆλθον εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον. Ἐκεῖθεν πάλιν ἐθεώμην ἀπλήστως ἤδη τὰ ἐρείπια τῆς Ἑλπεως καὶ τοῦ ποταμοῦ τὸ κολπωτὸν ρεῖθρον. Ὁ δὲ ἀναγνώστης, ὅστις δὲν ἔσχε τὴν εὐτυχίαν κατόπιν τῶν εὐρημάτων τούτων νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Ὀλυμπίαν, δύναται νὰ λάβῃ ἀμυδρὰν εἰκόνα τῆς τοποθεσίας, ἐὰν φαντασθῇ ὅτι εὐρίσκεται εἰς τὸ ἀνοιγμα στενωπῆς κοιλάδος, ἣν διαρρέει ὁ Κλάδεος καὶ ἣτις διανοίγεται παρὰ τὴν Ἑλπιν. Ἐντεῦθεν εὐρύνεται εἰς μεγάλην ἔκτασιν ἣν περιβάλλουσι τὸ Κρόνιον, οἱ ἀπέναντι λόφοι καὶ τὸ πέραν τοῦ Ἀλφειοῦ Τυπαῖον ὄρος. Ἐκεῖθεν λέγεται ὅτι ἐκρημνίζοντο αἱ γυναῖκες, αἵτινες κατὰ τοὺς ἀγῶνας ἐτόλμων νὰ διέλθωσι τὸν Ἀλφειὸν, ὅπως παραστώσιν εἰς αὐτοὺς ὡς θεαταί. Ἐκεῖ ὑπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ Κρονίου, ἐν τῷ χώρῳ, ὃν περιορίζει ὁ Κλάδεος μετὰ τοῦ Ἀλφειοῦ ὑπῆρχεν ἡ ἀρχαία Ἑλπιν, καλουμένη οὕτω διὰ τὴν μεγάλην αὐτῆς φυτικὴν καὶ πολύδενδρον ἰδιότητα. Σήμερον ἡ Ἑλπιν εἶναι γεγυμνωμένη τῶν δροσερῶν ἐκείνων πλατάνων, τῶν ὑψηλῶν ἐλατῶν καὶ τῶν ἐλαιῶν τῶν πυκνοφύλλων δι' ὧν καὶ τὰ ἔνθα τῆς Ἑλπεως ἐκαλλωπίζοντο ἐξ ἧς καὶ ἐν συνδυασμῷ γραφικῷ ἐσχημάτιζεν ἡ φύσις μαγευτικὸν στέφανον δι' οὗ περιέβαλλε τὸν ἱερὸν τοῦτον χώρον καὶ παρείχεν εἰς τὸ ὄμμα τοῦ παρατηρητοῦ ἐπαγωγότατον θέαμα. Οἱ περίεργοι πλὴν τοῦ Κρονίου ἦσαν κατάφυτοι ἐξ Ἀμπελώνων καὶ κληματίδων ὧν τὰ κλήματα ἀνερχόμενα ἐπὶ τῶν πλατάνων ἐκόσμων αὐτὰς κατὰ τὸ θέρος διὰ πολυχρῶμων σταφυλῶν. Αἱ μύρτοι καὶ οἱ ἄλλοι θάμνοι συνεπλήρουν τὸ ἔργον τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐκπαλὸν πραγματικῶς θὰ ἦτο τὸ θέαμα τῆς ἀρχαίας Ἑλπεως ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς Ἑλλάδος. Διότι ὁ θρησκευτικὸς τῶν ἀρχαίων φανατισμὸς ἠνωμένος μετὰ τῆς λεπτῆς καλαισθησίας καὶ τῆς ἀγάπης τῆς φύσεως θὰ εἶχε καταστήσει τὸ

Ἑλλήν. τοῦτο κέντρον ἀγλαΐσματος καὶ θαυμάσιον ἐντρυφήματος τῶν προσκυνητῶν. Καθὼς δὲ εἰς τὸν Ἀλφειὸν παρὰ τὸν ἱερὸν τοῦτον χώρον ἐχύνοντο ἐπὶ τὰ παραπόταμοι, οὕτω καὶ δι' ἐπὶ τὰ διαφόρων ὁδῶν εἰσῆρχοντο τὰ πολυάριθμα τῶν θεατῶν караβάνια εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Πίσσης καὶ μεγάλοι εἰσοδοὶ διατέμνουσαι τὸν περίβολον εἰσῆγον εἰς τὸ τετράγωνον τῆς Ἑλπεως. Ὁ Πausanias περιγράφει λεπτομερῶς τὰ εἰς τὸν Δία ἀναθήματα ἐν δέκα καὶ πέντε παραγράφοις. Περιγράφωμεν ἤδη ἐν συντόμῳ τὰ τῆς Ἑλπεως Ἑλπεως μνημεῖα. Ταῦτα διαιροῦνται εἰς ἑξωτερικὰ καὶ ἐσωτερικά. Ἐχοντες βάσιν τὸ ὄρος Κρόνιον ἄγομεν γραμμὴν ἐκ τοῦ Πρυτανείου, ὃπερ κατέχει τὴν γωνίαν τοῦ τετραπλεύρου τῆς ἐσωτερικῆς Ἑλπεως περατομένην μέχρι τῆς γωνίας τοῦ Λεωνιδαίου. Ἐνταῦθα συναντῶμεν τὴν νοτίαν θύραν. Ἐκεῖθεν ἄγομεν εὐθεῖαν γραμμὴν πρὸς ἀνατολὰς καὶ φθάνομεν μέχρι τοῦ οἴκου τοῦ Νέρωνος. Ἐκεῖθεν ἄλλην γραμμὴν πρὸς τὸ Κρόνιον ἣτις περατοῦται εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Σταδίου παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Κρονίου καὶ κάτωθεν τῶν θησαυρῶν. Ἐντὸς τοῦ χώρου τούτου εἶναι ἡ Ἑλπιν Ἑλπιν. Ἐξωθεν τούτου ἀπέναντι τοῦ Πρυτανείου συναντᾷ τις τὰ Προπύλαια καὶ βορειότερον τὸ Γυμνάσιον, ὡς εἰσέτι ἀνεξερεύνητος. Κάτωθεν τῶν Προπυλαίων, ἡ παλαιστρα τετράγωνον οἶκημα ἔνθα προεπονοῦντο οἱ μέλλοντες νὰ λάβωσι μέρος εἰς τοὺς ἀγῶνας. Περιεβάλλετο δὲ τοῦτο ὑπὸ στοῶν, ὧν μία εἶχε μῆκος 240 μέτρων.

Κάτωθεν τούτου εὐρίσκετο τὸ ἀνάκτορον τῶν ἱερέων καλούμενον θεοκολεῖον, ἐν εἶδος μονῆς καὶ παραπλεύρως τούτου τὸ Ἡρώον καθιερωμένον εἰς τὸν ἀρχαιότατον ἱερατικὸν οἶκον τῆς Ὀλυμπίας. Κάτωθεν τούτου τὸ ἐργαστήριον τοῦ Φειδίου ἔχον τὸ αὐτὸ μῆκος, τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Καὶ τέλος εἰς τὴν γωνίαν πρὸς τὸ Νοτιοδυτικὸν τῆς Ἑλπεως εὐρίσκετο τὸ Λεονιδαιὸν χρησιμεῖον ὡς ξενῶν τῶν ἐπισήμων ἀπεσταλμένων παρὰ τὴν θριαμβευτικὴν ὁδὸν, ὅπουθεν ἠδυνάτο τις νὰ ἀντιληφθῇ τὴν μαγευτικὴν εἰκόνα ἣν ἐπαρουσίαζεν ἡ Ἑλπιν πόλις. Πάντα ταῦτα τὰ οἰκοδομήματα εὐρίσκοντο μεταξύ Κλαδέου καὶ τοῦ ἱεροῦ περιβόλου.

Ἐξωθεν δὲ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς παρὰ τοὺς

πρόποδας τοῦ Κρονίου εὐρίσκετο τὸ στάδιον, ἡ ὥρος ἀνεξερευνήτος 192 μέτρων τὸ μήκος. Ἡ ἐκεῖθεν εἴσοδος ἦτο στοάδης. Μεταξὺ τοῦ σταδίου καὶ τῆς ὄχτης τοῦ Ἀλφειοῦ ἔκειτο ὁ Ἰππόδρομος 770 μέτρων τὸ μήκος, οὗ τὸ πλεῖστον ὁ ποταμὸς ἐξηφάνισε. Πρὸς νότον τοῦ ἱεροῦ περιβόλου ἔκειτο τὸ βουλευτήριον, ἔνθα συνήρχετο κατὰ τὰς ἑσπέρους ἡ Ὀλυμπιακὴ Γερουσία.

Ἐντὸς δὲ τοῦ ἱεροῦ περιβόλου περὶ τὸ Κέντρον ἔκειτο ὁ μέγας βωμὸς τοῦ Διός. Ἀπετελείτο ἐκ δύο κρηπιδωμάτων, ὧν τὸ ἐν ὑπερέκειτο τοῦ ἐτέρου. ἔχων ὕψος εἴκοσι καὶ δύο ποδῶν. Εἰς τὸ ὑπέρτερον κρηπιδῶμα ἔθνον μόνον ἄνδρες, εἰς δὲ τὸ κατώτερον καὶ γυναῖκας, καθ' ὅς ἡμέρας ἐπετρέπετο. Ὑπῆρχον δὲ ἐν τῷ ἱερῷ περιβόλῳ ὑπὲρ τοὺς ἐξήκοντα βωμοὺς. Πρὸς βορρὰν τοῦ βωμοῦ Διὸς κεῖται τὸ Μητροῶν. Παρ' αὐτὸ πρὸς ἀνατολὰς ἔκειντο τὰ πολυπληθῆ ὁμοιώματα τῶν Ζανῶν ἅτινα ὑπεχρεοῦντο γὰ ἰδρύωσιν ὅσοι τῶν ἀθλητῶν κατὰ τοὺς ἀγῶνας παρεσπόνδουν. Ἀνωθεν τούτων εὐρίσκοντο οἱ θησαυροὶ τῶν διαφόρων πόλεων 13 τὸν ἀριθμὸν οἵτινες ἐχρησίμευον ὅπως ἐναποταμιεύονται ἐν αὐτοῖς αἱ πρὸς τὸν Δία διάφοροι προσφοραί. Πρὸς δυσμὰς τούτων εὐρίσκετο ἡ Ἐξέδρα Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ παρ' ἧς εὐρεῖα δεξαμενὴ ἐδέχετο τὸ ὕδωρ ὅπερ δι' ὕδραγωγείου μετεκόμισε ἐκ τοῦ Ἀλφειοῦ ὁ γενναιοδωρὸς οὗτος ἀνὴρ. Πέριξ τῆς ἐξέδρας ταύτης ὑπῆρχον 21 διάφορα ἀγάλματα.

Τοῦ δυτικοῦ ἄκρου ταύτης ἐφῆπτετο σχεδὸν Ἡραῖον, ὁ ναὸς τῆς Ἥρας καὶ ἀπέναντι αὐτοῦ πρὸς νότον τὸ Πελοπίον ναὸς τοῦ Πελοπιδῶ. ὁς ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῶν Ἡλείων τοσοῦτον μεταξὺ τῶν ἡρώων, ὅσον ὁ Ζεὺς μεταξὺ τῶν θεῶν. Ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἥρας εὐρίσκετο ἡ Λάρναξ τοῦ Κυψέλου. Τὰ δὲ ἐπὶ τῆς λάρνακος ταύτης ἀνάγλυφα περιγράφει ὁ Πausanias ἐν 7 σελίσιν. Πλησίον ταύτης ἔκειτο ἔργον ἄξιον θεᾶς ἡ τράπεζα, ἔνθα ἐτίθεντο οἱ στέφανοι τῶν νικητῶν ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος κατασκευασμένη. Πρὸς δυσμὰς δὲ τοῦ Ἡραίου ἔκειτο στρογγυλὸν οἰκοδόμημα, τὸ Φιλίππειον ὅπερ ἀνηγέρθη μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην, καὶ τὸ ὅποιον ἐκόσμουσαν ἀγάλ-

ματα τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου χρυσελεφάντινα, καὶ πρὸς βορρὰν τούτου. παρὰ τὰ προπύλαια τὸ Πρυτανεῖον ἔνθα ἐδίδοντο τὰ ἐπίσημα γεύματα καὶ πρὸς τοὺς ἐπισήμους καὶ πρὸς τοὺς νικητάς.

Πρὸς νότον τοῦ Πελοπίου καὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διὸς ἐπὶ ὑψηλοῦ κρηπιδώματος ὑψοῦτο τὸ ἐπιφανέστερον μνημεῖον τῆς Ὀλυμπίας, ὁ ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, ἔνθα ὑπῆρχε τὸ θαυμασιώτερον ἄγαλμα τῆς ἀρχαιότητος ὁ Ὀλύμπιος Ζεὺς καθήμενος ἐπὶ ὑψηλοῦ θρόνου καὶ ἀπεικονισθεὶς οὕτως ὥστε νὰ ἐμφαίνῃ ὅλον τὸ ἥρεμον αὐτοῦ καὶ οὐράνιον μεγαλεῖον. Κατὰ μήκος τοῦ ἀνατολικοῦ περιβόλου ἦτο ὠκοδομημένη ἡ καλονμένη ποικίλη στοά, περίφημος διότι λέγεται ὅτι ἀπέδιδε τὴν ἀπήχησιν τῆς φωνῆς ἐπιτάκεις. Ἐντεῦθεν ἡδυνάτο τις νὰ ἀντιληφθῇ ἐναργῶς ὅλον τὸν ἱερὸν χώρον τῆς Ἀλτεως. Ἐμπροσθεν δὲ τῆς ποικίλης στοᾶς ἔκειτο ἡ ἀγορὰ πλήρης ἀγαλμάτων ἔνθα ὑπῆρχεν ἐπίμηκες βάθρον, ὁπόθεν οἱ διάφοροι ῥήτορες καὶ ποιηταὶ ἀπήγγελλον τὰ ἔργα τῶν ἐνώπιον τῶν συνειλεγμένων ἐκεῖ Ἑλλήνων.

Πρὸς νότον τῆς ποικίλης στοᾶς εὐρίσκετο ἡ αἴθουσα τῶν ἑλλανοδικῶν παρὰ τὴν στοὰν τοῦ Ἀγνάπτου ἔνθα ἐπίσης διητῶντο οἱ ἐπίσημοι ξένοι. Ἐκεῖ ὠκοδόμησεν ὁ Νέρων καὶ ἀπωτέρω ἐν τῇ ἐξωτερικῇ γωνίᾳ τῆς Ἀλτεως εὐρίσκετο καὶ τὸ ὀκτάγωνον οἰκοδόμημα. Τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα τὸ πλῆθος οἰκοδομήματα σπουδαῖα εὐρίσκοντο ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ περιβόλου τῆς Ἀλτεως. Πόσα ὅμως ἀγάλματα καὶ ὅποια ἀναθήματα καὶ τὶς πλοῦτος τέχνης περιείχετο ἐν τῇ Ἀλτεὶ δύναται τις ἀμυδρὰν ἔννοιαν νὰ συλλάβῃ ἐὰν διεξέλθῃ τὴν ξηρὰν καὶ ἀφιλόκαλον περιγραφὴν τῶν ἀρχαίων μνημείων τοῦ Πausanias. Ἐπιφυλαττόμενος ἄλλοτε νὰ δώσῃ σκιαγραφίαν μικρὰν τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐτελοῦντο οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, θεωρῶ ἐπ' ἀνάγκης καὶ καθήκον μου νὰ παρατηρήσω ὅτι σήμερον οὐδεμία πολιτικὴ, ἐθνικὴ, ἢ καὶ διεθνὴς πανήγυρις δύναται νὰ προσλάβῃ τοσαύτην αἵγλην καὶ σημασίαν ὅσην ἐνέκλειον ἐν ἑαυτοῖς οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες.